

ANDERS ÅSLUND:

En avslöjande bild av Sveriges utrikespolitik

För en kremlolog som numera saknar texter som kräver konsten att läsa mellan raderna är Sverker Åströms bok "Ögonblick" en gudasänd gåva, skriver Anders Åslund.

Boken är en utmärkt redogörelse för väsentligheter i svensk utrikespolitik. Såväl de ämnen som personer författaren nämner respektive utelämnar är nog så signifikanta.

Sverker Åström har skrivit en tilltalande bok. Hans "Ögonblick" utstrålar livsglädje. Boken är lättläst och elegant, som vore den både skriven med kärlek och ordentligt genomarbetad. Jag sträckläste den och den lämnade mitt huvud fullt med reflektioner.

"Ögonblick" kan läsas som en kärleksförklaring till UD och svensk utrikespolitik under kriget och efterkrigstiden, men Åströms kärlek är på intet sätt blind utan den äger många bottnar. Inte minst klarheten i det utsagda gör hans bok fascinerande. För en kremlolog som numera saknar texter som kräver konsten att läsa mellan raderna är den en gudasänd gåva.

Som den eleganta diplomat Sverker Åström är har han valt en struktur som passar han syften perfekt. Ett dussin kapitel centreras vart och ett kring något ögonblick i hans liv, och alla dessa händelser är intressanta och betydelsefulla för Sveriges utrikespolitik. Åström delar med sig både av sina rika erfarenheter och sina analytiska insikter. Fokuseringen på ett antal ögonblick-ämnen gör att boken inte innehåller några longörer, som annars är så vanliga i memoarer, samtidigt som den blir en utmärkt redogörelse för väsentligheter i svensk utrikespolitik.

Läsaren bjuds en uppriktig insikt i hur svensk utrikespolitik faktiskt sett ut efter kriget. Vad som på ytan kan förefalla legio är i själva verket ytterst uppseendeväckande. Diplomaten Åström attackerar knappast någon vid namn, varför såväl de ämnen som personer han nämner respektive utelämnar är nog så signifikanta.

Neutraliteten — ett medel

Efter Östen Undéns frånfälle har Sverker

Anders Åslund är professor vid Handelshögskolan i Stockholm och chef för Östekonomiska Institutet.

Åström varit vår neutralitets främste uttydare. Han försvarar med elegans sitt forna värv, men hans aktuella budskap sammanfattas exempelvis i meningen: "Neutraliteten, så länge den bestod, skulle alltså vara ett medel att skydda oss mot anfall." (s 218). Neutraliteten var i Åströms ögon ett medel som var relevant för ett läge som Sverige inte längre befinner sig i. Med sorg konstaterar han vilka följder detta fick för planen på ett skandinaviskt försvarsförbund — som han har mycket nytt att berätta om. Hans kanske viktigaste idémässiga bidrag är att förklara varför neutraliteten inte får uppfattas som helig. Implicit verkar han rentav dödförklara den.

Halva boken ägnas åt åren kring krigsslutet, vilket framstår som rimligt, ty före 1949 avgjordes alla de största efterkrigsfrågorna. En poäng Åström gör är att svenska hänsyn till Finland inte alls var så väsentliga för vår neutralitetspolitik som de flesta velat göra gällande. Förhållandet mellan Sverige och Norge framställer han som mycket viktigare för den svenska utrikespolitiken, medan Danmark tillmäts rätt ringa vikt. Ett av bokens mest förtju-sande kapitel handlar om hur Sverige inte lyckades spela någon roll vid Tysklands kapitulation 1945.

Förutsägbart men i fina berättelser prisar Åström med få ord FN, vår roll där, folkrätten och vår apartheidpolitik. Något förvånande anser han att Sverige genom att driva fram FN:s miljökonferens i Stockholm 1972 gav sitt främsta bidrag till världen under efterkrigstiden. Läsaren reflekterar genast. Om detta var vår främsta insats, hur ringa har då icke våra övriga bidrag varit?

Ambassadör Åström ledde Sveriges

EG-förhandlingar 1970-72 — ett svårt och otacksamt uppdrag. Han ger väsentliga nya inblickar i hur Sveriges inställning till EG utformades. Hans dom är "i det ögonblick Sträng talade [i en regeringsberedning den 7 oktober 1970] försvann alla möjligheter att regeringen någonsin skulle kunna överväga medlemskap".

Kapitlet om Palme är en lækkerbit för en kremnolog. Åström väljer sina ord med omsorg som få, och rubriken lyder: "Att uppleva Palme". Som den lojale men klarsynta ämbetsman Åström är, försöker han

Hans kanske viktigaste idémässiga bidrag är att förklara varför neutraliteten inte får uppfattas som helig.

skriva så positivt som han i ärlighetens namn kan, men resultatet blir att han framhåller Olof Palmes personlighet snarare än hans politik. Han prisar Palmes engagemang för tredje världen och småstater men erkänner att Palme hade svårt med frågor som avvägningen mellan fred och frihet. Åström har inget till övers för Palmes regeringsfördömande av Carl Bildt, och Bodström-affären finner han pinsam. Trots Åströms uttalade uppskattning av Palme slås läsaren främst av hur litet substans han lägger i sitt stöd och hur många reservationerna är.

Attack mot UD:s revolutionärer

Det mest uppfreskande är Åströms välmotiverade attack på 1968 års revolutionärer inom UD som utrikesminister Krister Wickman hade det bristande förnuftet att omge sig med. Karaktäristiskt nog namnger Sverker Åström dem ej, men de

hette Jean-Christophe Öberg, Rolf Ekéus, Peter Landelius och Ulf Svensson. Ungefär samma grupp flockades för övrigt kring Lennart Bodström en kort tid. Med rätta anklagas Sven Andersson för det utslag av nivellering på UD som ledde till att diplomat- och kanslistkåren slogs ihop, vilket ledde till en standardsänkning hos den svenska diplomatkåren som absurt nog tillåts bestå. Den enkla sanningen är att svensk diplomati endast har ett existensberättigande om den är tillräckligt elitistisk. Vi borde kunna begära att en borgerlig regering skulle kunna öka

Om miljökonferensen 1972 var vår största insats, hur ringa har då icke våra övriga bidrag varit?

utrikesförvaltningens elitism. UD bör bedriva ordentlig karriärplanering och ge sina anställda både anständiga löner och pensioner, men sådana materiella trivialiteter ligger bortom Åströms horisont.

Sverker Åström är förbluffande ödmjuk. Inget namn nämns bara som skryt utan att sammanhanget motiverar det. Särskilt befriande är det att han inte på något vis överdriver Sveriges utrikespolitiska betydelse. I dessa och många andra avseende är hans bok en välgörande kontrast mot Pierre Schoris nyutkomna katalogaria som innehåller en tröttsam förteckning av socialister och fredsaktivister men knappast någon analys och alls ingen klarsyn. Åström däremot besitter en fin analysförmåga. Hans sammanfattande ord, som han finurligt gömt i bokens mitt som för att belöna den uppmärksamme läsaren, lyder: "Sverige har

sällan tagit säkerhetspolitiska initiativ av större räckvidd . . . En cynisk iakttagare skulle kunna säga att varje gång Sverige tagit ett större utrikespolitiskt initiativ har detta misslyckats och att misslyckandet varit till förmån för svenska intressen". (s 95). Därmed inte sagt att Åström är cynisk, men väl sarkastisk. Mången läsare är nog tacksam för att Sveriges utrikespolitik varit av så marginell betydelse under efterkrigstiden.

Utifrån denna utgångspunkt är det kanske naturligt att Sverker Åström knappast nämner ordet nedrustning, trots att han hade direkt ansvar för Sveriges politik på detta område under sex år som chef för UD:s politiska avdelning och fem år som kabinetssekreterare. Sådant öds-lar Åström inte ord på. I hans värld finns ingen Alva Myrdahl eller Inga Thorsson.

Medlare och brobyggare

Likaså behandlar han Sveriges ambitioner som medlare och brobyggare som överdrivna och dömer därmed implicit ut många av Olof Palmes, Sten Anderssons och Pierre Schoris ambitioner utan att behöva gå in i detalj. De två senare var ju som besatta av tanken att få vara medlare någonstans i världen, medan de var skäligen ointresserade av om det var till gagn för Sveriges intressen. Sten Andersson och Pierre Schori nämns inte ens i boken, vilket är en markering så tydlig som någon i Åströms välordnade värld.

Ett tredje socialdemokratiskt paradigm har varit vår u-hjälp. Åström behandlar den kort och med lätt hand på grundval av en anekdot. Även om grundtonen är positiv, är hans slutsats nog så dräpande: "Vår oskuld kan sägas vara he-

dersam men den har kostat oss miljarder". (s 47).

Sammanfattningsvis är "Ögonblick" en pärla — en analytisk översikt över vår utrikespolitik under socialdemokratins tidevarv. Ambassadör Åström är att gratulera för sin klarsyn, distans och berättarglädje. Hans bok lär göra rätt olika intryck på olika typer av läsare. Den allmänintresserade kan läsa den som en lättläst och okontroversiell historia av Sveriges utrikespolitik efter andra världskriget. Utländska diplomater och forskare bör känna ökad förståelse och sympati för hur Sverige agerat. Rentrogna socialdemokrater borde bli förskräckta av att allt de satt högst — Palme, nedrustning, Sveriges engagemang och brobyggande — antingen tonas ned eller helt förbigås. Men sådan ser verkligheten ut. Borgerliga kritiker bör emellertid blidkas och trösta sig med tanken att med diplomater som Sverker Åström kan Sveriges regering föra en nog så vådlig utrikespolitik utan att det verkligen behöver bli fara å färde.

Det är tacknämligt att Sverker Åström genom denna ärliga och i själva verket mycket öppenhetliga bok har bidragit till att öppna våra ögon för hur futil Sver-

gies utrikespolitik faktiskt varit under efterkrigstiden. Jag tror att det är få yrkesmän förunnat att kunna skärsåda sitt livs värv med en sådan kombination av värme, insikt och distans.

"Ögonblick" gör klart hur viktigt det är att vi får igång en ordentlig utrikespolitisk debatt i Sverige och i öppen anda undersöker vilka våra egentliga intressen är i

"En cynisk iakttagare skulle kunna säga att varje gång Sverige tagit ett större utrikespolitiskt initiativ har detta misslyckats och att misslyckandet varit till förmån för svenska intressen."

dagens nya värld. Föga av gårdagens värld består. Därför har vi inte längre råd att bedriva en verklighetsfrånvärd utrikespolitik. Det är osannolikt att den tur som vi har gynnats av under hela efterkrigstiden kommer att stå oss bi i framtidens öppnare värld. Det räcker inte med att vi har kompetenta diplomater, och UD:s fortsatta personalpolitik lär för övrigt även eliminera den tillgången.

Pärmar för inbindning av årgång 1992

kan rekvireras från Svensk Tidskrifts expedition, tel 08-667 59 55, eller genom insättning av kronor 70:- på postgiro 7 27 44-6